

Euskaltzaindiaren 90. urteurrena

Zalantzarik gabe azken hilabeteotan berri soziolinguistiko nagusietariko bat Euskaltzaindiaren 90. urteurrena izan da. Erakundea soziolinguistikarekin zergatik lotzen dudan gal-detuko dit hainbatek. Baina Euskaltzaindia soziolinguistikaren arloarekin oso lotuta dago, zalantzarik gabe.

Euskaltzaindiari lotzen zaion gaia hizkuntzalaritza da. Batzuek hizkuntzalaritza soziolinguistikaren gainera kokatzen dute; beharbada arrazoa edukiko dute eta mota honetako eztabaidetan sartzea ez dagokit. Dena den, zientzialariek ohitura izaten dute diziplinartekoak diren zientziak haien eremura eramateko. Hizkuntzalariek soziolinguistikaren arloa haien azpiadar berri bat dela pentsatzen dute, azken 50 urteotan sortua. Soziolinguistek, alderantziz, hizkuntza beti praktikarekin lotuta dagoenez, hizkuntzalaritza gizartekoa izan behar duela diote. Soziologoek soziolinguistika haien azpiadarra dela irudikatzen dute, hizkuntz soziologia deiturikoa.

Eztabaida horiek, lubaki gerra batean bihurtzen ez badira, gerra guztiak bezala kaltegarri izanik, probetxugarriak izan daitezke arlo berrirako. Alde batetik, bere mugak zein diren finkatuz joateko, eta, bestetik, eremu zientifiko ezberdinen ekarpenak jasotzen dituelako; horrela, berria izanik, historia luzea duten zientzia batzuen metodologiak eta kontzeptu zientifikoak beregana ditzake zientzia arlo berriak.

Hizkuntzalarien ikuspuntutik eta seguruenik gizartearen ikuspuntutik ere, Euskaltzaindiaren lan arlo nagusia hizkuntzalaritza izan dela esan daiteke, batez ere corpusaren lanketa, eta denok ados egongo ginatke corpusa hizkuntzalaritzaren arlo puru-purua dela esateko.

Euskaltzaindiaren lehen Estatutuaren artikuluetan argi agertzen zen Akademiaren helburua bikoitza zela: alde batetik *corpusa* lantzea eta bestetik euskararen gizarte egoera, estatusa lantzea. Bi helburu horiei erantzuteko, gaur egun Euskaltzaindia bi sail nagusitan banatuta dago: Iker saila eta Jagon saila.

Euskaltzaindia, *corpusa* eta soziolinguistika

Egia da denon irudikapenetan Euskaltzaindia gehiago lotzen dela *corpusarekin* beste edozein arlorekin baino. *Corpusa* hizkuntzalaritza purua da, Euskaltzaindiaren lehen Estatutuan hizkuntzaren eredu formal eta bakarra sortzea zegoen helburu nagusi bezala hartuta. Hori da, hain zuzen ere, edozein hizkuntz plangintzaren lehenengo pausoa soziolinguistikarion ikuspuntutik. Alegia, *corpusaren* finakapena soziolinguistikarekin erabat lotuta dago. Alde batetik hizkuntz plangintza soziolinguistikaren azpiadar bat delako, eta bestetik *corpusa* landuz estatusa lantzen delako. Hizkuntzaren *corpus* eremu berriak eskuratuz, Euskaltzaindiak egin duen moduan, edota UZEIk bere garaian, hizkuntzari tresnak ematen zaizkio bere erabilera esparrua zabalduz joateko eta beraz estatusaz aldatzeko.

Plangintza egiteko modu horri laborategiko hizkuntz plangintza deitzen diote batzuek. Frogatuta dago *corpus* berriak, sortu ez ezik, inplementatu egin behar direla eta gizarteak onartu behar dituela, plangintza arrakastatsua izan dadin. Azken finean, *corpusa* landuz, tresna batzuk sortzen dira, baina gero ezagutarazi behar dira tresna horiek eta gizarteak onartu behar ditu. Tresna berriak erabiltzen badira, plangintza arrakastatsua da eta horrek esan nahi du hizkuntza estatusaz ere aldatu egin dela.

Corpusaren eta estatusaren arteko korrelazioa eta harreman estua ikusteko oso polita da 1951 eta 1952 urteen artean Villasantek eta Omaetxebarriak izan zuten eztabaida berrirakurtzea. Artikulu horiek *Cantabria Franciscana* al-

dizkarian argitaratu ziren. Bertan argi agertzen da orain dela bi egun euskararen corpusaren eta estatusaren inguruan zeuden eztabaidak zein ziren eta zein lotuta zeuden; gaur egungo ikuspuntutik euskararen prehistoria dela dirudi, baina ez da. Dena den, eztabaida horiek euskara batuaren prehistoria direla irudikatzea oso positiboa da; izan ere, horrek plangintzaren arrakasta frogatzen du.

Euskararen corpusaren plangintza arrakasta baten historia baita. Beharbada zaila, konplexua eta gogorra, baina arrakasta baten historia. Munduan zehar oso hizkuntza gutxitan egin da eta inplementatu da corpus plangintza bat hain denbora laburrean. Gaur egun edozein doktorego tesi egiteko balio dezake euskarak; hori bai, horretarako unibertsitateak baliabideak eskaini behar ditu, zuzendari bat aurkitu behar da eta epaimahai egoki bat osatu behar da. Baina hizkuntzak, tresna gisa, dituen baliabideak kontuan hartuz, balio du.

Euskara batua eremu formaletan erabiltzeko erabat onartuta dago, eta neurri handi batean formalak ez diren eremuetan ere bai. Hori bai, Mitxelenak berak haren sorreranaipatu zuen bezala, euskara batua hizkuntza literarioa da eta ez zegoen pentsatuta eguneroko eremu informaletan erabiltzeko. Gizarteak eta egoera sozio-historikoak batuaren eremua zabaltzea ekarri du. Gai honetan ez naiz sartuko, beste historia bat baita, hain arrakastatsua izan ez dena seguruenik eta oraindik bizi-bizia dena.

Nire helburua, hemen, Euskaltzaindiak corpora landu izan duenean estatusa ere landu duela erakustea bakarrik zen. Alegia, corpora landu duenean ere soziolinguistikaren arloan bete-betean murgildu da Euskaltzaindia.

Euskaltzaindia eta soziolinguistika

Corpusa hemen soziolinguistikarekin lotu dugu, baina gainera Euskaltzaindia aitzindaria izan da euskararen soziolinguistika «puruaren» arloan. Izan ere, 1978an publikatu zuen Euskaltzaindiak *Euskararen liburu zuria*. Liburu horren bi-

tartez euskara eta soziolinguistikaren azken berrikuntzak lotu ziren. Geroztik lan asko egin du Euskaltzaindiak soziolinguistikaren arloan, hainbat lan argitaratu ditu. *Euskararen liburu zuriaren* ondoren *Hizkuntz borroka Euskal Herrian* argitaratu zen, eta geroztik beste hainbat lan: Miquel Gros i LLadós-en *Recuperación del euskera en Navarra*; Joxe Manuel Odriozolaren *Soziolinguistikaren atarian* eta *Hizkuntza, kultura eta gizartea*; erregistroak eta bariasionismoa tratatu ziren *Zenbait orientabide erregistroen trataeraz* liburuan.

Ez da txikia beraz Euskaltzaindiak soziolinguistika arloan egin duen ekarpena, eta ezinbestekoa zen hemen 90. urteurrena gogoan hartzea. Gainera, ez dugu ahaztu behar azken urte hauetan Euskaltzaindia egitasmo berri bat bultzatzen ari dela hizkuntzaren eta gizartearen historiak lotuz: Joanes Etxeberri egitasmoa. Aurreko artikulua batean aipatu genuen egitasmo hori eta ez gara beraz hemen gehiegi luzatuko.

Euskararen Historia Soziala (EHS) edo Joanes Etxeberri egitasmoa 2007ko apirilean sortu zuen Euskaltzaindiak, Joseba Intxausti zuzendari duela. Proiektuaren azken helburua euskararen historia soziala eskaintzea da. Azken helburu horretara iristeko aukeratu den jokabidea hau da: EHSk lankide jakinei (EHSren terminologian, *ikerburuei*) euskararen historia sozialaren alderdi zehatz-mugatuari buruzko lan monografikoak (*ikersaioak*) eskatzea, garai, leku edota gai jakin bati buruzko argazki modukoak direnak.

Adibide gisa har daitezke honako izenburu hauek: *Donostia 1761: hizkuntzak eta hiztunak* edo *Bizkaiko arrantzaleen hizkuntza ohiturak XIX. mendean*. Mikel Zalbidek lehendik argitaratuak dituen hainbat artikulua soziolinguistiko ere har daitezke adibidetzat.

Lehenbiziko saioek, 2009-2010ean hasitakoek hain zuzen ere, gehigarriko funtzioa dute, gainera: Mikel Zalbidek diseinatu duen metodologia-eredua aplikatu eta sendotzeko aukera ere ematen dute.

Monografia-sistema horrek baditu hainbat abantaila. Batetik, ikersaioak metodologia-eredu soziolinguistiko jakin

baten arabera idazten dira, lanei batasuna eman ahal izateko. Bestetik, oro har, proiektuaren gaiari eta, bereziki, ikersaioei dagozkien datuak biltegi bakarrean jaso nahi ditu EHSk, ikerlari bakoitzak erabilitako erreferentziak denon esku jarritz. Azkenik, proiektua dinamikoa da: EHSk datu berriak eskuratu ahala, ikersaioak eguneratu nahi ditu, datu berri horien argitan. Interneten, bereziki, testuak beti hobetu ahal izango dira.

Horrela, azken helburura iristeko bidean, alegia Euskarenen Historia Soziala maisulana burutu bitartean, proiektuak bi eratako tarteko emaitzak izango ditu: argitara emandako ikersaioak beraiek, aldian-aldian eguneratuak; eta datu-base batean egoki bilduta eta metatuta, ikersaio horien oinarri diren datuak, metodologia-ereduaren arabera katalogatuak edo etiketatuak, edonork bilaketa egiteko prestatuak.

Hitz batean, ikerlarien banakako lana bere hutsean bultzatu beharrean, lankidetzak kolektiboa bultzatu nahi du EHSk. Txalogarria da alde horretatik Euskaltzaindia bultzatzen ari den egitasmoa. Argi dago Euskararen Historia Soziala egun batetik bestera ez dagoela egiterik, eta ikusiko da bidea egin bitartean proiektuaren emaitzak aurreikusitakoak bezain interesgarriak diren.

Bikoteen hizkuntza ohiturak

Soziolinguistika Klusterrak beste ikerketa interesgarri baten berri eman digu azken hilabete honetan. Bikoteen hizkuntza ohituren aldaketa ikertu du. Berezi interesatu dira eguneroko hizkuntza gaztelaniatik euskarara aldatu duten bikoteen kasuetan. Ikerketa EAera mugatu da, baina aldaketa-prozesuaren ezaugarri nagusiak islatu nahi izan dituzte. Mota honetako ikerketetan parametro anitz hartu behar dira kontuan, eta funtsezkoenatariko bat, nire ustez, soziohistorikoa da.

Izan ere, oso ezberdina da hizkuntza aldaketa 70-80ko hamarkadetan egin izana edo gaur egungo testuinguru sozia-

lean egin izana. Testuinguru soziala eta motibazioak ere oso ezberdinak izango dira seguruenik kasu batean eta bestean. Ez gara luzatuko hemen ikerketa horren aurkezpena edo balorazioa egiten, Soziolinguistika Klusterraren webgunean ikerketaren laburpen argi bat eskuragarri baita. Lehen hurbilpen moduan eta interesa pizteko, aldaketa egiteko zergati aipatuena zerrendatuko ditugu jarraian. Ondorengo hauek dira gehien aipatu diren motibazioak Soziolinguistika Klusterraren ikerketaren arabera:

1. Euskaldun izan nahia.
2. Familian jasotakoari jarraipena ematea.
3. Gurasoek eman ezin izan zigutena seme-alabei eman nahia.
4. Bizi naizen tokiko hizkuntza eta kultura neureganatzea.
5. Besteak niregatik gaztelaniaz egitera ez behartzea.
6. Seme-alaben etorrera irudikatzea.
7. Garaiko giro sozio-politikoak: inposaketaren kontrako erreakzioa eta garaiko euskalduntzearen aldeko giroa.
8. Euskararen aldeko giro soziala.
9. Gaztelania arrotza izatea.
10. Hasieran, asmoa ikastea, gero...

Mota honetako ikerketak oso interesgarriak dira eta garrantzitsuak euskararen soziolinguistikaren garapenerako, eta, noski, euskararen hedapenerako. Izan ere mota horretako gertaera soziolinguistikoak ezagutuz lortuko da plangintza egoki bat egitea. Aurreiritziek eta nahi hutsek, errealitatea kontuan hartzen ez dituztenak, gutxitan ahalbidetzen baitute plangintza egokiak sortzea. Iker dezagun eta gogoe-tak egiten jarrai dezagun beraz. Bidea ekinez egiten da, eta Konfuziok aipatu zuen bezala: «Etengabeko zorion eta jakituria aldarrikatzen duenak, aldaketa sarritara moldatzera ohitu beharko du».[¶]